

van het pastoraal bedevaartbeleid, als een soort toegepaste geschiedenis (329-394). Het pastoraaltheologische nevendoeel van zijn onderzoek staat hier niet ter discussie. Maar leidt de verwaarlozing van de concrete bedevaartpraktijken er niet toe dat de modale bedevaartganger als hoogkerkelijker wordt voorgesteld dan hij of zij eigenlijk is? En dat met name de bedevaartpraktijken te gemakkelijk naar een kerkelijke interpretatie worden toegeschreven? A. Dupront was gewoon op de weerbaarheid van de bedevaartganger jegens elke autoriteit te wijzen. Dat perspectief zou centraal mogen staan in een vervolg op deze overigens zeer grondige studie.

Willem Frijhoff

C. Bruinink-Darlang, *Hervormingen in de koloniale periode. Verbeteringen in het Nederlands-Indisch strafstelsel in de periode 1905-1940* (Dissertatie Utrecht 1986; Arnhem: Gouda Quint, 1993, xvi + 425 blz., f62,50, ISBN 90 387 0154 3).

Dit is een bijzonder proefschrift. Het werd in 1986 verdedigd dooreen toen al bijna tachtigjarige juriste, dochter van een gevangenisdirecteur in het voormalige Nederlands-Indië. Zij kon deels putten uit eigen ervaringen. Als uitvloeisel van de werkkring van haar vader, aan wie dit boek dan ook is opgedragen, bracht zij immers in haar jeugd bezoeken aan diverse Indische gevangenissen en andere penitentiaire instellingen in de Oost. Maar wie vreest voor een dorre opsomming van wetsbepalingen, rechterlijke uitspraken en (Indische) Staatsbladen, die het werk van menig rechtshistoricus doordesemt, komt gelukkig bedrogen uit. De schrijfster is niet teruggedeinsd voor een uitputtend onderzoek in de archieven van het ministerie van koloniën en die speurtocht heeft veel nieuw materiaal en ook nieuwe inzichten opgeleverd ten aanzien van het koloniale gevangeniswezen.

Nederlands-Indië mocht, zeker in de laatste vooroorlogse jaren, de trekken van een politiestaat vertonen, dat wil zeggen onderworpen zijn aan een autocratisch ambtenarenregiem dat weinig ruimte bood aan de 'gezagsondermijnende' meningen van politieke tegenstanders, het gevangeniswezen ademde niettemin in sommige opzichten een verrassend moderne geest. Allerlei hervormingen, die in Nederland tot na de tweede wereldoorlog op zich lieten wachten, werden al voor de oorlog in Indië geëffectueerd. Directeuren van het departement van justitie die in Nederland als onverantwoordelijke nieuwlichters zouden zijn beschouwd, konden in Indië hun gang gaan. Ook het gebrek aan democratische controle op ambtelijke gestes kan zo zijn voordelen hebben! Bovendien dwongen de totaal verschillende omstandigheden, het klimaat en de grotendeels uit inheemsen samengestelde gevangenispopulatie soms tot aanpassingen. Zo kwam met het oog op de verzengende hitte de aan negentiende-eeuwse gevangenshervormers (en hun hedendaagse nazaten op het ministerie van justitie) zo dierbare cellenbouw nooit van de grond. De gevangenen werden niet in eenzame afzondering maar onder gemeenschappelijk regiem gehuisvest in grote, koele, lokalen. Ook de extramurale werkstraf was in Indië populair. Zij kon de vorm aannemen van tewerkstelling 'binnen' en 'buiten' de ketting. Veelal was ze gemakkelijk te dragen omdat deze sanctie het karakter had van het verrichten van tuindiensten en andere huishoudelijke diensten ten behoeve van Nederlandse bestuursambtenaren en hun gezinnen, een vorm van dienstverlening waaraan tot grote spijt van deze laatsten in 1905 een einde werd gemaakt. In andere gevallen, voor de tot langere vrijheidsstraffen veroordeelden, kon ze echter de vorm aannemen van grimmige militaire hulpdiensten, waarbij menig 'ketting-beer' het leven liet. Bijna even moordend was de dwangarbeid in de Ombiliënsteenkoloniën

op Sumatra waar de tucht via geseling, rotanstraf en op andere wijze met harde hand werd gehandhaafd. Er waren echter ook humanere vormen van gevangenisarbeid, waarbij het aan de (kortgestrafte) gedetineerden werd vergund de uren buiten hun werktijd in vrijheid buiten de gevangenis door te brengen. Zo fungeerde de kolonie in zekere zin als penitentiaire proefpolder voor het na-oorlogse Nederlandse gevangeniswezen en wierpen de in het moederland traag op gang komende hervormingen soms in Indië hun schaduw vooruit.

Wie zou vrezen, dat de achtergrond van de auteur haar in de verleiding zou brengen bepaalde zwarte kanten van het straffenstelsel in de Oost met de mantel der liefde te bedekken ziet zich eveneens aangenaam verrast. Uitvoerig schenkt zij aandacht aan de onmenselijke rotanstraf, die in de Indische penitentiaire inrichtingen als middel tot handhaving van tucht en orde veelvuldig werd opgelegd. De uitvoerige discussie tussen voor- en tegenstanders van afschaffing is door mevrouw Bruinink-Darlang consciëntieus samengevat. Hetzelfde geldt voor de verhitte gedachtenwisseling over de afschaffing van de doodstraf die rond 1918 werd gevoerd. Uiteindelijk trokken ook in dit geval de voorstanders van een meer verlicht strafregiem aan het kortste eind. De minister van koloniën, niemand minder dan de vrijzinnig-democraat Th. B. Pleyte, beschikte afwijzend op hun petitie tot afschaffing van de doodstraf met het argument dat in Nederland de overbodigheid van die straf weliswaar afdoende was aangetoond, maar dat uit een oogpunt van handhaving van de maatschappelijke orde dit voor de kolonie allerminst vaststond. Ook het interneringsoord Boven-Digoel komt uitvoerig ter sprake zonder dat de schrijfster op dit punt overigens nieuwe inzichten of informatie biedt.

Dat dit boek niet door een professioneel historicus is geschreven is, valt uit de wijze waarop het archiefmateriaal is verwerkt en geannoteerd overduidelijk af te leiden. Veel beginnersfouten bij de aanpak en behandeling van de stof hadden bij een betere begeleiding kunnen worden vermeden, waarmee het werk als historisch en analytisch overzicht aan betekenis had gewonnen. Tenslotte had het boek ook niet in een typografisch zo slecht leesbare vorm mogen worden uitgegeven. Wat overblijft is een nuttig naslagwerk over een te lang verwaarloosd onderwerp uit ons koloniaal verleden, waarvan de kennis echter wezenlijk is voor een beter begrip van dat verleden.

C. Fasseur

C. Boer, e. a., ed., *Het jonge hart. Het verhaal van de vrijzinnig christelijke jeugd centrale 1915-1985* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1994, 227 blz., f29,90, ISBN 90 239 1748 0).

De laatste vergadering van de VCSB, de vrijzinnig christelijke studentenvereniging, besluit in februari 1972 de archieven naar een oudpapierhandel te brengen. De VCJC, de koepel van alle vrijzinnige jeugdorganisaties, houdt in dezelfde maand uitverkoop van vlaggen en insignes. Twee kleine, in tussenzinnetjes vermelde feiten, die boekdelen spreken over de snelle teloorgang van wat een halve eeuw lang een bloeiende jeugdbeweging was. Aan *Het jonge hart*, dat die halve eeuw beschrijft, dragen vier auteurs een hoofdstuk bij. Twee van hen zorgen voor een beschouwende omlijsting, de andere twee hebben het eigenlijke onderzoek gedaan en nemen het leeuwedeel van de bundel voor hun rekening. Overigens zijn de archieven van de VCJC zelf door J. P. Riphagen op orde gebracht en gecatalogiseerd.

Heeft de onderzoeker van *De vrijzinnig christelijke studenten bond* (20-105), D. Tjalsma, het dus zonder archivalische bronnen moeten stellen? Nee, de archieven hebben de afrekening met het eigen verleden overleefd, en vormen de basis voor het hoofdstuk over deze VCSB. Over het